

PROTESTANTSKA TEOLOGIJA U BEOGRADU**UVOD**

Istraživanjem rada teoloških fakulteta u Srbiji počela sam se baviti još od 1998. godine pozivom za učestvovanje na konferenciji koja je bila posvećena temi: Od liceja do savremenog univerziteta i univerziteta budućnosti, koju je organizovao Univerzitet u Kragujevcu (Kuburić 1998a). Od tada se moje interesovanje za teološke fakultete proširilo na istraživanja koja se odnose na religijsku scenu u Srbiji i sve veći značaj religije u društvu (Kuburić 1998b; Kuburić 2010). Verska nastava od 2001. godine u obrazovnom sistemu Srbije dala je još veći značaj teološkom obrazovanju. Istraživanja koja su pratila efekte verske nastave koje je imala na učenike, ali i na socijalnu distancu povodom podvojenosti po veroispovestima i na građansko vaspitanje, dala su podlogu za obraćanje veće pažnje religijskim temama i politizaciji religije. Takođe je značajno polje istraživanja analiza sadržaja udžbenika za versku nastavu i samih poruka koje su zapisane u udžbenicima (Kuburić 2003; Kuburić i Zuković 2010; Kuburić 2017). Tako je teološko obrazovanje višestruko značajno. U ovom radu bavićemo se protestantskom teologijom koja pripada manjinskoj konfesionalnoj zajednici u Srbiji. Njen uticaj u Srbiji nije veliki, budući da se dugi niz godina broj protestanata kreće oko 1%. Značaj protestantske teologije koja je institucionalizovana u Beogradu na Teološkom fakultetu jeste u tome što ona donosi mogućnost dijaloga u religijskim temama i misionarski duh među pretežno pravoslavlim stanovništvom u Srbiji.

Društveni položaj sveštenstva, kao profesionalne grupe, čija je osnovna uloga organizovanje verskog života, varira kroz istoriju od privilegovanog statusa do marginalizacije. U okviru glavnog zadatka organizovanja verskog života sveštenici sprovode obrazovni rad, savetuju vernike, rade na širenju religije. Uglavnom se misli da je za takav poziv neophodna posebna vrsta znanja i sticanja zvanja na formalni način (Flere 1982). Jedan pokazatelj nivoa kompleksnosti verskih zajednica je broj sveštenika i broj obrazovnih ustanova (Đorđević 1998). Veliki broj verskih zajednica je aktivan u Srbiji, ali nemaju svi institucije za edukaciju osoblja za crkveni rad i rad u zajednici, a oni koji ih imaju razlikuju se u organizaciji i metodama obrazovanja.

Najbrojnija i kulturološki najuticajnija verska zajednica u Srbiji vekovima je Srpska pravoslavna crkva. Pravoslavna teologija u Beogradu otpočela je da se izučava u okviru Beogradskog univerziteta od septembra 1920. godine i tako je bilo sve do 1952. godine kada je Bogoslovski fakultet izdvojen iz sastava Beogradskog univerziteta, što je tada bilo u skladu s Ustavom o odvajanju Crkve od Države. U sadašnjim uslovima Pravoslavni bogoslovski fakultet ponovo je u sastavu Beogradskog univerziteta i dobio je akreditaciju od Komisije za akreditaciju i proveru kvaliteta Republike Srbije (20. 2. 2015).¹ Predviđeno je da broj upisanih studenata na budžetu bude 150 i samofinansirajućih 80, što je ukupno 230 studenata godišnje. U ranijem periodu broj studenata koji su upisivali je varirao od godine do godine. Tako je 1982. godine bilo upisano samo 97 studenata (Nemanjić 1996), dok je 10 godina kasnije, 1992. godine, bilo najviše upisanih u prvi

¹ <http://www.bfspc.bg.ac.rs/prilozi/documents/akta/akr-uverenja.pdf> (pristupljeno 17. 9. 2017).

semestar, 322 studenta. U proseku pravoslavnu teologiju svake godine upisivalo je 164 studenta u poslednjih 20 godina 20. veka (Kuburć 1999).

Godine 2006. donet je Zakon o crkvama i verskim zajednicama, kao i Pravilnik o sadržini i načinu vođenja Registra crkava i verskih zajednica. Tadašnji ministar vera Milan Radulović obrazložio je zašto je napravljena razlika između tradicionalnih i konfesionalnih crkava i verskih zajednica: „Srpski zakon o crkvama i verskim zajednicama vraća stečena prava tradicionalnim crkvama i verskim zajednicama, a konfesionalnim zajednicama iz čl. 16 otvara mogućnost da steknu ista ta prava. Svakome nudi široku slobidu izbora u određivanju svog pravnog položaja u društvu. Svima garantuje jednakost pred zakonom“ (Radulović 2006, 62). Protestantizam u Srbiji ima svoje predstavnike u brojnim crkvenim institucijama, koje su sada razvrstane na tradicionalne i konfesionalne verske zajednice.

Prva registrovana prema Zakonu iz 2006. godine i najbrojnija verništvom u Srbiji među konfesionalnim zajednicama je Hrišćanska adventistička crkva koja ima teološko obrazovanje zatvorenog tipa, samo za vlastite vernike. Protestantsko teološko obrazovanje u Srbiji prisutno je i među baptistima i pentakostalcima čije je sedište u Novom Sadu i ono je više otvoreno za studente različitih denominacija. Vec ina protestantskih teologa se obrazovalo u inostranstvu u zavisnosti od zajednice u kojoj pripadaju (Kuburić 2010).

Teologija koju studiraju adventisti u Srbiji akreditovana je od Adventističke akreditacione komisije kojoj je za cilj da u celom svetu ima jedinstven sistem obrazovanja, tako da se ovim radom bavimo jednom manjinskom pojavom koja ima tradiciju u Srbiji, u internom obrazovnom sistemu zajednice, dugu 86 godina.

PROTESTANTNA TEOLOGIJA

Sveštenici, pastori u protestantskim verskim zajednicama, najčešće su postajali oni vernici koji su se najviše isticali po svojim kvalitetima, njihovom poznavanju Biblije i verske doktrine, dobrim retoričkim sposobnostima, osećanjem za organizaciju verskog života i misionarski rad (*Verske zajednice Republike Srbije* 1997). Uloga žena u hrišćanskim verskim zajednicama je veoma velika, budući da su na bogoslužjenjima skoro dvostruko prisutne. Međutim, kada je reč o studiranju teologije, odnos je obrnut, naime teologiju u proseku studira dva puta više muškaraca nego žena (Kuburić 2002). Kada je reč o svešteničkom pozivu, tu je monopol skoro zagwarantovan. Teološko obrazovanje je moguće za devojke, ali ne i ravnopravnost, osim u nekim protestantskim crkvama gde nalazimo žene koje rade kao sveštenice. Budući da je adventizam utemeljen radom žene (Ellen G. White) još u 19. veku, mogli bismo očekivati i bolji položaj žena u crkvenoj hijerarhiji, no u crkvi su i dalje jake konzervativne struje i pored višegodišnjih nastojanja da se postigne neka vrsta ravnopravnosti, u tome se nije uspeo do danas.

Hrišćanska adventistička crkva ima razvijen obrazovni sistem koji u Srbiji postoji od 1931. godine. Kako se odvijao život i rad u obrazovnom polju adventista, biće prikazano u ovom radu u jednom retrospektivnom pokušaju predavljanja bitnih detalja.

FILOZOFIJA OBRAZOVANJA ADVENTISTA

Hrišćanska adventistička crkva² poznata je po razvijenom obrazovnom sistemu i velikom broju univerziteta i fakulteta širom sveta.³ Prema podacima koji se vode za svaku godinu i koji su javno dostupni na zvaničnom sajtu Generalne konferencije 31. decembra 2015. godine bilo je 19.126.438 vernika, što znači odraslih krštenih članova crkve koji uglavnom redovno prisustvuju i učestvuju na bogoslužjenjima.

² <https://www.adventist.org/en/vitality/education/> (pristupljeno 14. 9. 2017).

³ https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Seventh-day_Adventist_colleges_and_universities (pristupljeno 14. 9. 2017).

Gledano istorijski, od samog početka utemeljenja adventnog pokreta, obrazovanje je zauzimalo centralno mesto. Osnovno obrazovanje za decu adventisti su zagovarali pedesetih godina 19. veka, a početkom 1870. novonastale adventističke crkve počele su da razvijaju svoj školski sistem unutar denominacije. Filozofija koja je pokretala ovakav smer razvoja bila je da učenici na svim nivoima školovanja treba da budu obrazovani u okviru religijskih vrednosti koje zastupaju. Naglasak je bio na razvijanju individualizma koji prati razvijanje svih predispozicija u najvećoj mogućoj meri s posebnim naglaskom na moralnom vaspitanju i duhovnim vrednostima koje u praktičnom smislu podupire fizički rad. Od samog početka adventisti su zagovarali da se grade obrazovne institucije koje će omogućiti odvojenost od ostalog društva, boravak i rad u prirodi s ciljem razvijanja celovite ličnosti koja će biti sposobna da misli svojom glavom i bude jaka da se odupre iskušenjima savremenog sveta (Kuburić 2014).

Adventisti zagovaraju celoživotno učenje, što je namenjeno ne samo profesorima u obrazovnim institucijama već celokupnom verništvu koje, organizovano po subotno-školskim razredima, u jedinstvenom programu proučavaju iste lekcije u celom svetu. Svim vernicima, a i posetiocima, u prvom delu subotnog bogoslužnja, obično se u malim grupama, omogućava da proučavaju i diskutuju po unapred određenim teološkim temama koju su vernici tokom sedmice svakodnevno proučavali. Za tu vrstu teološkog obrazovanja koje se proučava po kućama a u crkvama diskutuje u malim grupama koje vode izabrani od strane crkve učitelji, laici, sedmično se organizuju učiteljski časovi na kojima se učitelji pripremaju kako da iznesu određene lekcije i šta je sadržaj samih lekcija. Dakle, teologija je prilično centralizovana. Teologija se utemeljuje ne samo na fakultetima gde se zvanično pripremaju budući pastori, propovednici, misionari, službenici crkve koji će primati platu za svoj posao, već i u crkvama u kojima se redovno organizuje teološko obrazovanje za vernike, laike (Kuburić 2017).

Da bi bili sigurni da je obezbeđen jedinstven pristup obrazovanju u svim obrazovnim institucijama i da je obezbeđen odgovarajući i profesionalni pristup interesima Crkve, formirano je *Odeljenje za obrazovanje* na svim nivoima administrativnog sistema. Na tom odeljenju je odgovornost da se osigura da adventistička filozofija obrazovanja i principii vere i učenja budu integrisani u život studenata u svim školama, fakultetima i univerzitetima širom sveta. Inače, adventisti imaju centralizovan sistem upravljanja crkvom od Generalne konferencije sa sedištem u Vašingtonu.⁴ Generalna konferencija koordinira globalnu misiju crkve i odgovorna je za duhovne i razvojne planove crkve širom sveta.

Organizaciono Srbija pripada Transevropskoj diviziji sa sedištem u Londonu, kojoj pripadaju 22 države sa preko 205 miliona stanovnika. Broj adventista u TED-u je 85.289 i oni se okupljaju u 1.165 crkava (Yearbook 2016, 449). Unutar Transevropske divizije organizacijski Srbija pripada Jugoistočno evropskoj uniji (South-East European Union Conference) koja obuhvata teritoriju Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Srbije i Makedonije. I upravo sa tih prostora i dolaze studenti koji studiraju u Beogradu na Teološkom fakultetu. Od obrazovnih institucija Jugoistočne evropske unije, koja ima sedište u Beogradu, navodi se Teološki fakultet u Beogradu koji je organizovan 1931. i reorganizovan 1992. godine i Gimnazija Živorad Janković u Novom Sadu organizovana 2002. godine (Yearbook 2016, 524–633).

Jedinstven pristup obrazovanju omogućavaju i dve publikacije koje podržavaju Odeljenja za obrazovanje pri Generalnoj konferenciji. *Journal of Adventist Education*⁵ je dvomesečni stručni časopis za nastavnike od vrtića do univerzitetskog nivoa kao i za administrativno osoblje. Svako izdanje sadrži članke o različitim temama vezanim za

⁴ <https://www.adventist.org/en/world-church/general-conference/> (pristupljeno 14.9.2017).

⁵ <https://jae.adventist.org/> (pristupljeno 14.9.2017).

hrišćansko obrazovanje, o važnosti primene hrišćanskog obrazovanja putem integracije vere i znanja u učionici. *Dialogue*⁶ je internacionalni časopis štampan posebno za adventističke koledže i univerzitete. Namenjen je kako studentima tako i profesorima, a tematski je posvećen pitanjima odnosa između Biblije i hrišćanskih vrednosti kao u odnosu na savremenu kulturu. Časopis je dostupan na četiri jezika: na engleskom, francuskom, portugalskom i španskom jeziku i ima čitaoce u 110 zemalja.

Filozofija obrazovanja adventista gradila se na delima Elen Vajt (Ellen White)⁷ koja se neprekidno izučavaju i štampaju među adventistima na svim svetskim jezicima. Jedan od citata koji je misao vodilja i u publikaciji povodom obeležavanja 25 godina adventističke teologije u Beogradu (Pujić 2017, 8), ukazuje na cilj koji podrazumeva kontinuirani razvoj od sada pa do večnosti: „Istinsko obrazovanje je najbolje definisano kao harmoničan razvoj svih sposobnosti – potpuna i adekvatna priprema za ovaj budući večni život“ (ED 7.3). Hrišćansko savršenstvo je cilj od koga se lako ne odustaje ni u protestantizmu, a prisutan je i u citatu koji postavlja cilj za profesore: „Veliki cilj profesora treba da bude savršenstvo Hristovog karaktera a njemu samom i njegovim studentima. Profesori, neka vaša lampa gori; ona neće samo davati svetlo vašim studentima, već će odašiljati jasne zrake u domove i susedstva u kojima studenti žive, a i šire, daleko u morlanu tamu sveta“ (SpTEd 51.4). Tako je ličnost nastavnika temelj obrazovanja, a uticaji dalekosežni. Konkretno, reč je o veštini koja se izučava na teologiji, veštini misionarskog rada, znanju kako druge uputiti da proučavaju Bibliju: „Nama su potrebni nesebični, predani ljudi koji će raditi kao profesori. Mladiće i devojke treba dovesti u naše škole radi obrazovanja, kako bi stekli znanje u podučavanju drugih Božijoj reči. Naše škole moraju biti nalik školama proroka. Pozovimo profesore i sve one koji su vezani za naše školstvo da ulože požrtvovane napore“ (Pujić 2017, 8).

Ta vrsta požrtvovanja i entuzijazma koji ističe urgentnost nošenja evanđeoske vesti pokreće mnoge mlade ljude da se predaju službi Jevanđelja unutar crkvene institucije koja napreduje zahvaljujući upravo toj filozofiji satkanjoj od hijerarhije pokretačkih točkića, koji se nalaze u verništvu, u laicima, narodu koji je prihvatio „vest“ o skromnom Hristovom dolasku i kraju sveta, o ujedno radosnoj i zastrašujućoj vesti koja vrši rasplašivanje i zaplašivanje u isto vreme, oslanjajući se na Bibliju i njeno, u većini slučajeva, doslovno tumačenje. Lokacije na kojima su formirane obrazovne institucije SDA (Seventh-day Adventist) uglavnom su bile u prirodi, vođene vizijom Elen Vajt. Jedan od razloga bio je u nedostatku finansija za skupe lokacije, drugi je bio da studenti budu u prirodi kao pogodnom mestu za duhovni razvoj budući da je osnovni cilj obrazovanja vraćanje ljudskih bića svom Tvorcju, a priroda je bila i ostala najviše povezana s Tvorcem, kako u moći tako i u lepoti. Međutim, Teološki fakultet u Beogradu, koji u ovom radu predstavljam, za razliku od prethodnih adventističkih škola, svoju lokaciju je smestio u centru grada Beograda, jer su prilike tako omogućile, a racionalizacija za promenu paradigme bila je u tome što je Beograd univerzitetski grad koji omogućava studentima pristup brojnim bibliotekama.

TEOLOŠKI FAKULTET U BEOGRADU

Do lokacije Teološkog fakulteta u Beogradu lako je doći putem interneta. Podaci koji su integrisani u zajedničku bazu podataka na nivou Generalne konferencije koji se objavljuju za svaku godinu⁸ dostupni su kao početna informacija, međutim znatno više i sa

⁶ <https://dialogue.adventist.org/home> (pristupljeno 14.9.2017).

⁷ <https://egwwritings.org/> (pristupljeno 14.9.2017).

⁸ <http://www.adventistyearbook.org/default.aspx?page=ViewEntity&EntityID=12869&Section=General&Search=Belgrade#Search>

novijim informacijama je zvanični sajt fakulteta.⁹ Svi važni podaci dostupni su na zvaničnoj stranici fakulteta gde se naglašava da je *Teološki fakultet u Beogradu* četvorogodišnja visoka škola koja ima akreditaciju u okviru adventističkog obrazovnog sistema. Fakultet poseduje sertifikat AAA akreditacionog tela¹⁰ koje ima za cilj vrednovanje kvaliteta rada adventističkih obrazovnih institucija širom sveta po međunarodnim standardima.

Na lokalnom nivou osnivač Teološkog fakulteta je Hrišćanska adventistička crkva ili Glavni odbor HAC koji ima svoje sedište u Beogradu i pred čijim Glavnim odborom studenti polažu prijemne ispite za upis isto kao i svoje završne ispite i odbrane diplomskih radova. Studenti praksu obavljaju po lokalnim crkvama, tako da je sistem vrlo organizovan sa jasnim pravilima i mogućnostima. Studente koji diplomiraju, raspoređuju po lokalnim crkvama, pretežno u gradovima gde imaju mentora, starijeg rukopoloženog propovednika, i posle pripravničkog staža dobijaju radno mesto u nekoj crkvi. U paketu propovedničkog zanimanja idu česte selidbe, jer jedan propovednik sa svojom porodicom ostaje relativno kratko, nekoliko godina. Plate su obično u visini plata prosvetnih radnika i ujednačene, bilo da rade u velikim ili malim crkvama.

Adventistička crkva u Beogradu kao verska institucija organizovana je 1925. godine i reorganizovana 1992. godine pod imenom „Jugoistočna Evropska unija“. Obrazovanje propovednika započelo je 1931. godine i posle brojnih preseljenja početaka i prekida uglavnom usled ratnih zbivanja i podela, ponovo započelo s radom 1992. Teološko obrazovanje imalo je svoje različite lokacije u ovom periodu. Započeto je u Rankeovoj ulici u Beogradu, 1931. godine. Prva generacija sastojala se od 15 mladića i 5 devojaka. Potom se preselilo u Zagreb 1932. godine u naselje Pantovčak gde je obrazovanje propovednika funkcionisalo sve do 1942. godine kada se zbog ratnih uslova prekida. Od 1947. godine do 1952. godine nastavlja se sa radom, ali umesto četvorogodišnjeg trajanja, uspostavljen je jednogodišnji obrazovni sistem. U to vreme bilo je uobičajeno da se teologijom bave ljudi koji su već imali svoja zanimanja, a teologiju su doživljavali kao poziv. Na internetu su postavljene fotografije bivših učenika iz skoro svih generacija, tako da nam savremene tehnologije omogućavaju lakši i brži pristup istorijskim i ličnim detaljima koji nas zanimaju.¹¹

Obrazovanje propovednika je u Beogradu, tačnije u Rakovici, ponovo pokrenuto 1955. godine. Prvu godinu upisalo je 28 mladića. Školovanje je u početku trajalo dve godine, da bi se kasnije produžilo na tri i četiri godine, u zavisnosti od prethodnog obrazovanja. Godine 1968. otvara se program za biblijske učiteljice od kada se ponovo upisuju i devojke. Teologija se ponovi iz Beograda seli u Hrvatsku i to 1974. godine, budući da su urbanistički planovi predviđali rušenje zgrade teološkog seminara. Tako je adventistička teologija ponovo preseljena, ovaj put u Maruševac, gde je već nekoliko godina bila smeštena Srednja škola. Tako je prva generacija teologa koja je diplomirala u Maruševcu 1975. godine, bila generacija koja je studije otpočela u Rakovici. Novac od prodaje zgrade u Rakovici upotrebljen je za izgradnju internata i stambenih zgrada za profesore u Maruševcu. Školovanje mladih iz svih krajeva bivše Jugoslavije se odvijalo u Maruševcu sve do 1990. godine, kada se ta tradicija za omladinu iz Srbije prekida (Pujic 2017, 17).

Adventističko teološko učilište u Maruševcu je hrišćanska odgojno-obrazovna ustanova koja ima dodiplomski program sa 180 ECTS bodova. Završetkom diplomskog studija stiže se još 120 ECTS bodova, a studenti primaju diplomu magistra teoloških studija (MTS) od ThH Fridensau iz Nemačke. Adventističko teološko visoko učilište ima i međunarodnu akreditaciju od strane Adventist Accrediting Association (AAA).¹²

⁹ <http://www.tfb.edu.rs/> (pristupljeno 14.9.2017).

¹⁰ www.adventistaccreditingassociation.org

¹¹ <https://www.facebook.com/groups/1707046622848997/> (pristupljeno 17.9.2017).

¹² <http://atvu.org/o-nama/>

Raspad Jugoslavije neminovno je uticao i na reorganizaciju rada adventista. Tako počinje ponovo u Beogradu da se proučava protestantska teologija od 1992. do 2017. godine, period koji je ove godine (2017) obeležen proslavom 25-godišnjice. Tokom dve i po decenije preko 300 studenata je upisalo Teološki fakultet; 22 generacije diploma- ca je završilo studje, oko 90% trenutno zaposlenih propovednika na području Jugo- istočne evropske unije pripada nekoj od generacija koje su studije završile na Teolo- škom fakultetu u Beogradu (Pujić 2017).

Počeci rada na osnivanju Teološkog fakulteta nisu bili ni malo laki, ali, kao i uvek, sećanja čine istoriju slavnom. Prilikom proslave, izdata je brošura „Ne zaboravi da se sećaš“ u kojoj autor (Pujić 2017) iznosi detalje koji se baziraju najviše na tome da je ve- rom i entuzijazmom mladih ljudi, skoro ni iz čega nastao Teološki fakultet u Beogradu. Prvobitna zamisao Unije bila je da se fakultet smesti u Ovči gde je već funkcionisao Dom za stara lica. I prvo predavanje iz kulturološke antropologije je održano na toj lokaciji, međutim već sutradan je doneta odluka da studenti samo stanuju u Ovči, a da se pre- davanja održavaju u Dekanatu ulice Božidara Adžije gde je bila Saborna crkva i Unija. Prva generacija studenata počela je sa studijama na fakultetu koji nije postojao i gde se u hođu kreiralo iz dana u dan ono što je postalo sada tradicija. U leto 1992. godine stigla je informacija u Južnu crkvenu oblast da su katolici stavili oglas o prodaji jedne svoje zgrade na Banovom Brdu u Beogradu, koju su koristile časne sestre. Tako je Teološki fakultet u Beogradu zaživeo na temeljima katoličkog samostana. Do novca se do- šlo brojnim akcijama prikupljanja od vernika, posebno iz dijaspore.

Od 1992. godine do 2017. godine broj upisanih studenata bio je 328, od čega je 102 devojke i 226 mladića. U tom periodu diplomiralo je ukupno 214 studenata od čega je 70 devojaka. Gledano procentualno od ukupno upisanih bilo je 31% devojaka na teologiji. Od ukupno diplomiranih bilo je 33% devojaka. Ako računamo prosek, za 22 godine prosečno je studiralo po desetero studenata protestantsku teologiju u Beogra- du. Gledano po godinama, najbrojnija generacija u broju diplomiranih bila je ona koja je upisana 1996. godine i koja je diplomirala 2000. godine, tada ih je bilo 18. Najmanji broj diplomiranih studenata bilo je u generaciji 2009–2013, kada su diplomirale samo dve devojke. Za prvih deset generacija na Teološkom fakultetu bilo je skoro uvek u proseku po 15 studenata u generaciji. Međutim, od 2002. godine broj počinje da opa- da, skoro su se prepolovile generacije, a od 2008. godine broj studenata može se na- brojati na prste jedne ruke. Šta je dovelo do toga da je opalo interesovanje za studira- nje protestantske teologije u Beogradu ne znamo, verovatno je potrebno uraditi neka opsežnija istraživanja.

Prva generacija studenata, u novim uslovima rada, nakon raspada Jugoslavije, upisana je u školsku 1992/93. godinu. Ukupan broj upisanih studenata iznosio je 25 (13 mladića i 12 devojaka). Od njih je diplomiralo 15 studenata i to deset mladića i pet devojaka. Imena svih diplomiranih studenata a i slike sa završne svečanosti, navedena su u pomenutoj brošuri „Ne zaboravi da se sećaš“ koja je objavljena povodom 25. godi- na rada Teološkog fakulteta u Beogradu. U drugoj generaciji diplomiralo je 14 stude- nata i od toga je bilo devet devojaka. U trećoj generaciji bilo je opet 14 studenata od ko- jih su bile tri devojke. U četvrtoj generaciji 1995–1999 bilo ih je 15 i devojke su opet bile u većini, njih devet je diplomiralo. I kao što sam napomenula, peta generacija teologa bila je najbrojnija, njih 18 je diplomiralo, a tada je bilo četiri devojke. U 15. generaciji nije bilo ni jedne devojke (diplomski 2010. godine), a 2013. godine nije bilo nijednog mladića na teologiji, diplomirale su samo dve devojke. Tako se iz generacije u genera- ciju provlači neizvesnost iščekivanja ko će „biti pozvan“ na studije teologije.

Završni ispiti se održavaju za celu generaciju u junu i septembru. Ono što je posebno za ovu vrstu ispita jeste da se polaže pred članovima Glavnog odbora, pred- sednicima oblasti i profesorima koji su svi ujedno i komisija za ocenjivanje studenata,

budući da učestvuju u davanju ocena. Svi studenti polažu jedan za drugim ispit koji se sastoji od držanja propovedi, polaganje doktrine i odbrane diplomskog rada. Student posle održanog ekspezea odgovara na pitanja i brani rad s posebnim naglaskom na mogućoj praktičnoj primeni u budućem radu.

Odmah po završetku ispita, koji su uobičajeno zakazani dan za danom od srede do petka, održava se Završna svečanost, koja je inače samo u junu za sve studente završne godine, i za one koji će u septembru polagati ono što im je ostalo. Za vreme svečanosti svi studenti i profesori obučeni su u svečane odore, a „diplome“ se formalno dodeljuju javno pred profesorima, roditeljima, sponzorima i drugim zainteresovanim gostima za ovu godišnju svečanost posvećenu fakultetu i vernicima crkve. Uobičajeno je da se ova svečanost održava u najvećoj crkvenoj dvorani koja se nalazi u ulici Radoslava Grujića 4 na Vračaru.

Za 25 godina rada Teološkog fakulteta bilo je tri dekana: Radiša Antić, Miroslav Pujić i Jovan Mihaljčić. Imena prodekana su: Jovan Mihaljčić, Svetlana Antić, Jovan Ilijev, Aleksandar Santrač, Laslo Galus i Dragan Grujičić. Skoro svi bivši dekani i prodekani sada žive i rade u Americi ili Engleskoj. Što se tiče profesora i predavača, njihov broj je 119, i sva njihova imena navedena su u brošuri „Ne zaboravi da se sećaš“ (Pujić 2017, 28–29). Posebno u početku rada fakulteta bili su pozivani gostujući profesori koji su radili na drugim univerzitetima u svetu da putem intenzivne nastave doprinesu kvalitetu i zanimljivosti studija. Takođe su bili angažovani vernici koji nisu teolozi već se bave naukom, da predaju predmete: Biblija i nauka, Hrišćanska antropologija, Psihologija. Muzika je važan deo teološkog obrazovanja i uvek je neko od muzičara držao nastavu i iz teorije, ali i časove klavira i vođenje hora. Takođe su bili angažovani lekari da govore o odnosu religije i zdravlja s naglaskom na zdrav stil života koji je kod adventista vrlo važan deo religioznosti. Skoro je pravilo da svi predavači budu i vernici, međutim, bilo je među njima i onih koji nisu adventisti poput profesora biblijskih jezika Aleksandra Birviša, ili poznatih glumaca, Svetlane Bojković i Zinida Memiševića koji su predavali retoriku. Dakle, niko od profesora nije bio zaposlen kao profesor sa punim radnim vremenom. Profesori i predavači na Teološkom fakultetu osim nastave imali su i svoja druga zaduženja, rad u okrugu ili u upravi ili administrativnim poslovima. Najviše se oslanjalo na honorarni rad mladih propovednika koji su master diplome stekli u inostranstvu. Sadašnja postavka profesora prikazana je na sajtu fakulteta.¹³

Česte promene koje su inače karakteristične za rad propovednika odrazile su se i na promene u radu fakulteta. Ne samo da su studenti dolazili i odlazili, možda češće su bile promene u rukovodstvu fakulteta, preceptorima, upravnicima i sekretarima. Sve to je doprinosilo i promenama nastavnog plana i programa. Ukupno 71 predmet predavao se na Teološkom fakultetu u Beogradu (Pujić 2017, 30–31). Predmeti su podeljeni na biblijske, teološke, istorijske i praktične. U svakom semestru studenti slušaju po šest predmeta.¹⁴ Dosta pažnje se poklanja engleskom jeziku, jer se sluša šest semestara po 30 časova. U prvoj godini uči se jevrejski jezik, u oba semestra po 45 časova. Novozavetni grčki jezik uči se tri semestra po 45 časova.

STEPEN VAŽNOSTI NASTAVNIH PREDMETA KOJI SE UČE NA TEOLOŠKOM FAKULTETU

Akreditacione komisije vrednuju nastavne planove i programe s ciljem da studenti dobiju najbolje obrazovanje koje će im pomoći u poslu. Budući da se društvo menja i da su promene sve brže, i u slučaju studiranja teologije nastoji se prilagoditi sa-

¹³ <http://www.tfb.edu.rs/o-fakultetu/uprava-i-profesori/> (pristupljeno 17. 9. 2017).

¹⁴ <http://www.tfb.edu.rs/o-fakultetu/nastavni-plan/> (pristupljeno 17. 9. 2017).

vremenim uslovima života i pripremiti za posao u skladu s kontekstom u kome će se živeti i raditi, a i potrebama same Crkve. U želji da saznam stavove vernika i propovednika koji su već u praksi prema nastavnim predmetima koji se uče na teologiji i njihovoj korisnosti za rad, uradila sam istraživanje na uzorku od 265 ispitanika. Na skali procene Likertovog tipa trebalo je proceniti stepen važnosti pojedinih predmeta. Prema rezultatima koje posmatramo preko proseka na prvom mestu nalazi se važnost misionarskog rada, gde je 90% ispitanika kazalo da je to veoma važan predmet i svega 1% da nije važan ($M=1.22$). Na drugom mestu je predmet Doktrina ($M=1.34$), potom ide Organizacija i vođenje crkve ($M=1.48$); Govorništvo ($M=1.54$); Psihologija, poznavanje čoveka ($M=1.58$); Savetovanje ($M=1.79$); Crvena istorija ($M=1.85$); Humanitarni rad ($M=1.86$); Maternji jezik ($M=1.88$); Crkvena muzika ($M=2.43$); Biblijski jezici ($M=2.44$).

Prema rezultatima možemo zaključiti da su adventisti usmereni misionarskim aktivnostima. Najmanji varijabilitet među odgovorima i najniža aritmetička sredina za predmet Misionarski rad, ukazuje na misiju crkve da drugima objavi Jevanđelje, pa se od propovednika očekuje da tom poslu bude vičan. Svrha protestantske teologije adventističkog tipa jeste u širenju vesti, propovedanju, pozivanju na pokajanje jer se približava Hristov povratak na Zemlju i kraj sveta. Doktrina kao predmet sadrži učenja zasnovana na Bibliji. U tri semestra obrađuju se sledeće teme: učenje o Bogu; učenje o Hristu; učenje o sv. Duhu; učenje o čoveku; učenje o grehu; učenje o spasenju; učenje o Crkvi; učenje o poslednjim događajima. Biblijski jezici su u ovom istraživanju dobili poslednje mesto važnosti, međutim tu je i prisutan naveći varijabilitet, što ukazuje da su po ovom pitanju vernici najmanje jedinstveni.

Prema faktorskoj analizi koju sam radila, mogu se formirati pet grupa predmeta. Faktori prvog reda su: doktrina, crkvena istorija, organizacija crkve i savetovanje. Faktori drugog reda su: humanitarni rad i maternji jezik. Faktori trećeg reda su: misionarske aktivnosti. Faktori četvrtog reda su biblijski jezici. Faktori petog reda su: govorništvo, muzika i strani jezici.

Istraživanje je pokazalo da je cilj studiranja teologije njena praktična primena u radu u crkvi koja očekuje da propovednik krštava nove vernike i doprinosi rastu crkve, a to će uspeti ako veoma dobro poznaje verovanje i crkvenu istoriju, ako ume da organizuje crkvu, da predvodi u misionarskim aktivnostima i rešava svakodnevne probleme crkve i njenih vernika. Rast Crkve je misija teologije.

PROSLAVA 25. GODINA OD POVRATKA ADVENTISTIČKE TEOLOGIJE U BEOGRADU

Svečanost povodom proslave 25 godina Teološkog fakulteta u Beogradu održana je od 27. do 30. jula 2017. godine. Unutrašnja slika uticaja teologije i studiranja je predstavljena sećanjima koja su studenti iznosili na svečanosti, samoinicijativno, kroz svoje promišljanje o iskustvu poziva, dolaska i samog studiranja i života tokom studiranja. Retko ko, skoro niko nije govorio o samoj teologiji, o studiranju, o nastavnim predmetima, već, govorili su o međusobnim odnosima. Sećanja se odnose na ključne momente koji su uticali na životnu orijentaciju, na prekretnice zasnovane na iskustvu s drugim, a to je prikazano tako kao da je uvek povezivano s voljom Božijom.

Od teoloških ideja koje prepoznajem iz samih izlaganja, koja sam lično pratila sve vreme proslave slušajući profesore i studente koji su govorili, izdvajam prvo problem spasenja. Budući da je u protestantskoj teologiji naglasak na spasenju samo verom, i da se u adventizmu često sukobljavaju dve struje od kojih jedna preneglašava ulogu zakona u spasenju i kojoj dajemo konotaciju legalističkog usmerenja, i druga koja se zasniva na ontološkom pristupu spasenju, gde je naglasak na spasenju verom u Hristovo otkupljenje. Judeofiletizam koji primećujem u adventizmu (Kuburić 2010) iskazan je, ovom prilikom na nov način, idejom da je spasenje i u judaizmu i u adventi-

zmu zasnovano na opravdanju verom. Jevreji su gledali verom u budućnost, čekajući Mesiju, dok adventisti gledaju verom u prošlost, verujući da je Spasitelj svojom žrtvom i vaskrsenjem omogućio spasenje svakome ko poveruje. Poziv koji je upućen odnosi se na to da adventisti svoje pouzdanje treba da zasnuju na opravdanju verom gledanjem u prošlost života i smrti Hristove koja je spasonosna. Dakle, u adventizmu je, pored zakona koji se ne odbacuje, naglasak na protestantskoj ključnoj odrednici opravdanja verom.

Od stare ideje koju su starija generacija propovednika u adventizmu promovisali da je Hristos održao zakon i bio u stanju kao čovek da ne pogreši, tako se zahtevalo od vernika da gledaju u Hrista, ali ne kao spasitelja, već kao primer uzornog života. Da li će ovo odustajanje na javnoj sceni ojačati adventizam ili ga oslabiti pokazće vreme. U početnom zamahu razvoja adventizma, pozivanje na Božiji zakon, 10 zapovesti, činilo je temelj na kome su se u duhovnom smislu i stilu života postavljale jasne granice. Te granice su bile čvrsto utemeljene na Zakonu i svim Božijim zapovestima, a posebno na 4. zapovesti o svetkovanju sedmog dana, po čemu su i dobili ime „Seventh day adventist“. Tako je legalizam ojačao.

Druga značajna nit koja se provlačila tokom proslave odnosila se na međusobna druženja i prepoznavanja budućeg bračnog druga u kontekstu poziva. Prelepa sećanja na ljubavi tokom studiranja teologije i načinima upoznavanja iznosili su sadašnji propovednici i njihove supruge. Studenti su međusobno u internatskim uslovima života, u svim realnim situacijama, imali priliku da se međusobno upoznaju i osete privlačnost. Iz priča se uočila činjenica da su devojke obično bile bolji studenti i da su se rado "žrtvovali" da pomažu mladićima koji su potom postajali njihovi bračni drugovi i bili nosioci zaposlenja i rada.

Što se tiče načina dolaska na fakultet, svi su naglašavali da ih je neko pozvao da upišu teologiju. Uobičajeno je bilo da se prepozna među decom neko dete, da mu se uputi poziv, možda vrlo rano poseje seme, potom se preporukom crkve uputi na studije. Osim tih propovedničkih usmerenja na terenu, svake godine studenti teologije odlaze po crkvama da reklamiraju fakultet, traže sponzore koji će finansijski pomoći fakultet i pojedine studente, ali i upućuju poziv i oduševljenje o važnosti rada za Boga i spasenje ljudi u poslu propovedanja u ovo poslednje vreme. Tada se u slušaocima probudi neko unutrašnje iskustvo pozvanosti koje se formira u identitetu i pitanju „ko sam ja“ i kva je moja uloga u životu, na šta me Bog poziva? Upitanost koja se često pokreće u razmišljanju odnosi se na pitanje „Kako mi prepoznamo Božiju volju?“. Stiće se utisak, iz ličnih iskaza onih koji su na tom putu sebe predali pozvanosti, da Bog poziva ljude preko ljudi, i onaj ko čuje odazove se. Nije uobičajeno da neko dođe nepozvan. Onda se sumnja i propituje da li ga možda nije doveo „neprijatelj“.

Radiša Antić, dugogodišnji dekan fakulteta koji je bio i predsednik Unije, svojim izlaganjem, kojim se poziva na poznate filozofe i pisce, ukazuje na smisao teologije uopšte i značaj fakulteta. On podseća na Tolstoja i njegovo pitanje „Čemu sve to?“. Homer je smatrao da kad čovek umre tu je kraj. Smatrali su da je smrt jednosmerna ulica. Platon je smatrao da duša živi, a telo umire. Tekst iz Danila 12:2-3. je ključan biblijski tekst koji ukazuje na vaskrsenje. „Probudiće se oni koji spavaju za život ili smrt večnu, oni koji su mnoge priveli k pravdi sijaće se, od mraka praha zemaljskog do sjaja nebeskih zvezda“. Suština vere i crkve i fakulteta jeste da poveruju, da objave da će „svi mudri zasjati kao svetlost nebeska“. Parafrazirajući i sažimajući propoved Radiše Antića, poruka se odnosi na suštinski smisao teologije koji se nalazi u objavi Jevandelja, radozne vesti o spasenju od smrti, o večnom životu, o vaskrsenju. Cilj je razagnati tamu u ovom svetu koja je gusta. Druga ključna reč u poruci bila je reč sloboda. Stih „Uči dete prema putu...“ poslužio je kao ilustracija za ideju da to nije obećanje jer živimo u svetu slobode izbora.

U propovedi koju je držao službeni gost na proslavi, direktor za obrazovanje u Transevropskoj diviziji, Daniel Duda¹⁵, bio je naglasak na razlici između religijskog i magijskog pristupa Bogu i veri. Ova jasna granica između opravdanja verom i opravdanja delima izneta je komparativno s idejom da su paganski bogovi zahtevali dela, dok je monoteistički Bog ljubav koja ne trguje. Biblija nije enciklopedija obećanja. Biblija je naracija, celina koja ne može da se svede na dogme. Redukcija je pojednostavljenje koje može da odvraća ljude od vere. Teologija žrtvovanja upućuje na neki gubitak nečega kad nešto žrtvujemo mi to više nemamo, tako mi to danas razumemo, međutim, stari narodi su to razumeli kao transfer i razmenu s drugim svetom. Drugi svet to prima. Kad nešto žrtvuješ na ovom svetu prenosiš ga u drugi svet. Verovali su da bogovi imaju potrebe, a da smo mi tu na ovom svetu da bi ispunjavali njihove potrebe. Ako su gladni onda postaju agresivni, jer i kada su ljudi gladni oni postaju agresivni. Razlika između lokalnih bogova i monoteističkog Boga prikazana je u načinu razumevanja problema žrtvovanja. Suština je uvek kakvu sliku formiraju ljudi o Bogu. Magijski pristup Bogu je s idejom razmene. A u stvarnosti Izrailju otkrivenje ide u pravcu da je Bog pun ljubavi i potpuno dobar. Monoteistička poruka je poruka jednog Boga i jednog hrama, Boga koji je na strani čoveka. Argument za verovanje u opravdanje verom, Danijel Duda pronalazi u žrtvenom sistemu gde jagnje nije obezbeđivalo više oprostjenja Božijeg od goluba. Žrtva nije mito koji mi dajemo Bogu. Bog je dobar. Transfer je obrnut. Bog se žrtvuje za dobrobit čoveka. Božija ljubav je prikazana kao ljubav majke koja se žrtvuje za svoje dete.

Budući da je u ovom radu reč o protestantskoj teologiji u Beogradu navešću još i to da su u toku svečanosti upućene dve kritike pravoslavlju: jedna je za verovanje u besmrtnost duše, a druga na odnos žrtvovanja kao zamena, razmena za greh koja je označena kao potkupljivanje Boga. Jedna vrsta razumevanja mehanizma koji je učvrstio ovakvu teologiju u pravoslavlju prepoznata je u istorijskom kontekstu borbe s osvajačima. Tako je u srednjem veku Srbija bila prva tampon zona između islama i hrišćanstva. Princip carstva bio je „mi ćemo osvojiti po principu sile“. Međutim, poruka hrišćanstva, zaboravljena poruka, jeste: „ja ću izvojevati pobedu u ovoj bitci ljubavlju“. Tako je iznova ponuđeno još jedno objašnjenje ključne protestantske ideje o spasenju verom.

ZAKLJUČAK

Protestantska teologija u različitim verskim zajednicama zasniva se na Bibliji i verovanju u opravdanje verom uz negovanje društvenog života same zajednice putem obreda, molitvi, pesama i angažovanje vernika laika u lokalnoj crkvi. Orijentacija ka misionarskim i humanitarnim aktivnostima vidljiva je i iz nastavnih planova i programa. Iako se protestantizam opredelio samo za Bibliju, zavisno od toga kako Bibliju tumače, formiraju se različite teologije i unutar protestantizma. Adventisti su prepoznatljivi po doktrini koja integriše judeo-hrišćanska fundamentalna učenja u protestanskom duhu.

Teološki fakulteti u Srbiji odgovaraju potrebama vernika za održavanjem ličnog identiteta u verskim učenjima, obredima i ličnom iskustvu. Zajedničke karakteristike teoloških studija prepoznatljive su u zatvorenosti prema nečemu drugom ili drugačijem. Selekcija studenata prilikom prijemnog ispita, koji uvek ide uz ličnu preporuku i blagoslov lidera verske zajednice, ukazuje na važnost etičkih propisa, moralnih kvaliteta i ličnih karakteristika koje se očekuju od budućih sveštenika i propovednika.

¹⁵ Propoved je sada dostupna preko youtube kanala, međutim ja sam svoje utiske napisala prilikom prvog slušanja: https://www.youtube.com/watch?v=v_dVWSwDFgI (pristupljeno 17.9.2017).

U Srbiji, u domenu religije, verske zajednice se reorganizuju i u novim uslovima postupaju prema sopstvenom pogledu na ulogu koju imaju u društvu. Srpska pravoslavna crkva ima potrebu da održi tradiciju i zadrži veru u liturgiji, kroz obrede i simbole koji ujedinjuju prošlost i budućnost, čuvajući identiteta zajednice koja ima za cilj da preživi kakva jeste i zaštiti ono što ima.

Nasuprot tradicionalnoj organizaciji verske zajednice, na teritoriji Srbije deluju verski pokreti koji su orijentisani na misionarski rad. Misionarski rad Hrišćanske adventističke crkve u Srbiji zasnovan je na Hristovom pozivu da širi Jevanđelje na svet i svako stvorenje. Nosioci crkvenog rasta pre svega su vernici, zastupajući ideju da nema posrednika između Boga i čoveka, jer oni svojim ličnim zalaganjem, kako u samom propovedanju i pronalaženju prijatelja uspostavljanjem kontakta putem teoloških razgovora, tako i davanju desetka kojim se finansiraju plate propovednika. Uloga propovednika je da u dobrom teološkom obrazovanju budu edukatori pre svega vernika. Takvom motivacijom osnovan je Teološki fakultet u Beogradu koji funkcioniše po principima adventističke filozofije obrazovanja koja je utemeljena u protestantskoj teologiji. Ključne reči protestantizma (Biblija, vera i milost) pronalazimo u analizi rada adventističkog fakulteta u Beogradu.

LITERATURA

- Bigović, R., ur. 1995. *Pravoslavna teologija*. Beograd: Bogoslovski fakultet.
- Flere, S. 1982. „Sveštenici“. U *Sociološki leksikon*. Beograd: Savremena administracija.
- Kašić, D. „Bogoslovski fakultet (1920–1980)“. *Bogoslovlje* XXIV, 1–2 (1980): 1–7.
- Kuburić, Z. 1998a. „Verske zajednice u Jugoslaviji i njihovi međusobni odnosi“. U *Učenje, organizacija i delovanje verskih zajednica i pokreta*. Niš: JUNIR.
- Kuburić, Z. 1998b. „Teološki fakulteti u Jugoslaviji (Theological Faculty in Yugoslavia)“. U *Od liceja do savremenog univerziteta i univerziteta budućnosti*, 243–258. Kragujevac: Univerzitet u Kragujevcu.
- Kuburić, Z. 1999. *Vera i sloboda. Verske zajednice u Jugoslaviji*. Niš: JUNIR.
- Nemanjić, M. 1996. „Sveštenici Srpske pravoslavne crkve u XX veku – školovanje i poziv“. U *Religija – crkva – nacija*. Niš: JUNIR.
- Radulović, M. 2006. *Crkva i država u svetlu zakona o crkvama i verskim zajednicama*. Beograd: Službeni glasnik.
- Seventh-day Adventist Yearbook*. 2016. Office of Archives, Statistics, and Research General Conference of Seventh-day Adventists®12501 Old Columbia Pike, Silver Spring, Maryland 20904-6600.
- Verske zajednice u Republici Srbiji*. 1997. Beograd: Ministarstvo vera Republike Srbije.
- Vjerske zajednice u Jugoslaviji*. 1970. Zagreb: Novinsko izdavačko poduzeće „Binoza“.

INTERNET IZVORI

- www.adventistaccreditingassociation.org
- <https://www.adventist.org/en/vitality/education/>
- https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Seventh-day_Adventist_colleges_and_universities
- <https://www.adventist.org/en/world-church/general-conference/>
- <https://jae.adventist.org/>
- <https://dialogue.adventist.org/home>
- <http://www.adventistyearbook.org/default.aspx?page=ViewEntity&EntityID=12869&Section=General&Search=Belgrade#Search>
- <http://www.tfb.edu.rs/>
- <http://documents.adventistarchives.org/Yearbooks/YB2016.pdf>
- <https://egwwritings.org/>
- https://www.youtube.com/watch?v=v_dVWSwDFgI

